

Autonomia emocjonalna oraz rozumienie i doświadczanie bliskości przez młodzież

IRMINA SZAFRAŃSKA

Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

STRESZCZENIE

Prezentowane badania dotyczą rozwoju autonomii emocjonalnej między 15. a 20. rokiem życia oraz rozumienia i doświadczania w tym wieku bliskości. Badania powstały na podstawie teoretycznych rozważań nad powtórnią indywidualną okresu dorastania (Blos, 1979) oraz nad bliskością rozumianą jako „zawieranie drugiego w sobie” (Kelley, 1983). W badaniu uczestniczyły 73 osoby (49 dziewcząt i 24 chłopców), uczniowie krakowskich gimnazjów i szkół średnich. Wykorzystano Skalę Autonomii Emocjonalnej (EAS, Steinberg, Silverberg, 1986) oraz Skalę Zawierania Drugiego w Sobie (IOS, Aron i in., 1992). Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają na sformułowanie następujących ogólnych wniosków: (1) wraz z wiekiem wzrasta autonomia emocjonalna młodzieży; (2) poszczególne czynniki autonomii emocjonalnej zdają się w szczególny sposób „oporne” na zmianę wraz z wiekiem (np. spostrzeganie rodziców jako osoby); (3) rozumienie przez młodzież oraz doświadczanie bliskości wydaje się nie korespondować w szczególny sposób z wiekiem. Przeprowadzone badania zachęcają także do przyszłego posłużenia się dwoma wykorzystanymi w niej skalami, a w szczególności Skalą IOS, której prostota i oporność na wpływ czynników kulturowych wydaje się obiecująca.

Słowa kluczowe: autonomia emocjonalna, bliskość, młodzież

WPROWADZENIE

Relacje między potrzebą bycia w bliskim związku z drugim człowiekiem a, zdawałoby się, sprzeczną z nią potrzebą autonomii, stanowią przedmiot zainteresowania teoretyków i praktyków wielu dziedzin psychologii. Zainteresowanie to w szczególny sposób zaznacza się na gruncie terapeutycznym, na przykład w ramach ujęć wyrastających z nurtów psychoanalitycznych czy z systemowej terapii rodzin.

Bliskość i autonomia w ramach intergeneracyjnej teorii systemów rodzinnych (będącej spadkobierczynią wspomnianych wyżej nurtów) są dwoma przenikającymi się zjawiskami składającymi się na zdrowe funkcjonowanie rodziny. Bliskość i autonomia konstruują dwie podskale Skali Rodziny Pochodzenia (Hovestadt i in., 1985) zaadaptowanej do warunków polskich przez Fajkowską-Stanik (1999). Autonomia miałaby być „procesem świadomej rezygnacji ze zbyt intensywnego »dziecięcego« przywiązania do rodziców”, bliskość zaś procesem, w którym jednostka „poprzez umiarkowaną zażyłość z innymi członkami rodziny, staje się coraz bardziej tożsama w wymiarze indywidualnym i społecznym” (Fajkowska-Stanik, 1999, s. 52). Autonomia ma się wiązać z: jasnością wyrażania własnych przekonań, odpowiedzialnością, szacunkiem wobec innych, otwartością na innych, akceptacją separacji i straty, bliskość zaś z: emocjonalnością (możliwością wyrażania szerokiego wachlarza uczuć; doświadczaniem pozytywnych emocji), rozwiązywaniem konfliktów, empatią i zaufaniem.

Pozostając w kręgu języka wyrastającego z koncepcji psychoanalitycznych, okres dorastania jest czasem powtórnej indywiduacji (jak ma to miejsce w koncepcji Blosa, opisywanej na przykład przez Łączyńską i Schier, 2001), czyli okresem wyswobodzenia się z więzi ze „zinternalizowanym obiektem miłości” po to, by móc się zaangażować w relacje miłości poza rodziną.

Celem niniejszego artykułu jest przyjrzenie się rozwojowi autonomii emocjonalnej oraz rozumienia i doświadczania bliskości przez młodzież między 15. a 20. rokiem życia.

Autonomia emocjonalna

Osiągnięcie autonomii w okresie dorastania wiąże się między innymi z przeformułowaniem dotychczasowego obrazu rodziców. A zatem z uświadomieniem sobie własnej odrębności od nich, z dostrzeżeniem ich wad i zalet, jednym słowem ze strąceniem z piedestału i „uczłowieczeniem” rodziców. Proces deidealizacji rodziców jest doświadczeniem o charakterze emocjonalnym. Takie podejście (wywiedzione z pracy Blosa z 1979 roku) wykorzystali Steinberg i Silverberg, tworząc w 1986 roku Skalę Autonomii Emocjonalnej (*Emotional Autonomy Scale* – EAS). W skali tej autorzy próbowali uchwycić cztery centralne składowe autonomii emocjonalnej:

- 1) *deidealizację* rodziców (*deidealization*);
- 2) *niezależność* (*nondependency*) – przyjmowanie odpowiedzialności za własne działania;
- 3) *spostrzeganie rodziców jako osoby* (*parents as people*) – zrozumienie, iż rodzice poza środowiskiem rodzinnym pełnią inne funkcje czy role;
- 4) *indywiduację* (*individuation*) – zbudowanie wizji siebie jako osoby odrębnej od rodziców.

Choć zakładano, iż osiągnięcie autonomii emocjonalnej będzie się wiązać z lepszym przystosowaniem jednostek, z wielu badań prowadzonych za pomocą EAS wynika, iż wysokie wyniki w tej skali wiążą się z problemami będącymi dowodami *nieprzystosowania* (nadmierna podatność na naciski ze strony rówieśników) (Steinberg i Silverberg, 1986),

poczucie niepewności w relacjach z rodzicami (Ryan, Lynch, 1989), nadużywanie substancji szkodliwych, zachowania agresywne (Turne i in., 1993) i inne (za: Beyers i in., 2005). Stąd też wielu badaczy (np. Ryan, Lynch, 1989) sugerowało, iż skala stworzona przez Steinberga i Silverberga jest w rzeczywistości narzędziem mierzącym *oderwanie* (*detachment*), nie zaś emocjonalną autonomię.

Na skutek wielokrotnych analiz czynnikowych Beyers i in. (2005) wyodrębnili dwie podskale będące składowymi oryginalnej Skali Autonomii Emocjonalnej:

- 1) pierwszą podskalą wiąże się *separacją* (*separation*) od rodziców – w ramach tej podskali można wyróżnić czynniki: *deidealizację*, *niezależność*, *nie-naśladowanie* (*non-imitation*) i *prywatność*;
- 2) drugą z podskal wiąże się ze wzmiankowanym wcześniej *oderwaniem* (*detachment*) – w ramach tej skali można wyróżnić czynniki: *doświadczanego ignorowania* (*perceived ignorance*), *braku zaufania* (*distrust*) i *doświadczanej alienacji* (*perceived alienation*).

Beyers i in. sugerują, iż wysokie wyniki w pierwszej z podskal (*separacji*) wiążą się z pozytywnymi (lub przynajmniej nie wiążą się z negatywnymi) konsekwencjami dla dorastających, wysokie wyniki zaś w drugiej z podskal (*oderwania*) będą związane z konsekwencjami negatywnymi.

Bliskość jako zawieranie drugiego w sobie

Pomimo wielu sposobów operacjonalizacji *bliskości* dwie z propozycji wydają się obecnie szczególnie chętnie wykorzystywane. Są to – propozycja Berscheida, Snydera i Omoto (1989) oraz Arona, Aron i Smollana (1992) (w podręczniku *Handbook of Closeness and Intimacy* [2004] znajduje się obszerny przegląd badań prowadzonych za pomocą tych narzędzi oraz analiza ich międzykulturowej trafności).

Inwentarz Bliskości w Związku (*The Relationship Closeness Inventory* – RCI) Berscheid i in. powstał na podstawie teoretycznych założeń Kelleya (1983) (za: Berscheid i in., 1989). Kelley (1983) podkreśla wzajemną zależność między partnerami, dostrzegalną w ich co-

dziennych aktywnościach. Wysoki stopień wzajemnej zależności wiąże się z czterema właściwościami podejmowanych przez parę aktywności: *częstotliwością wywierania na siebie wpływu, siłą wpływu, różnorodnością sposobów oddziaływania, długotrwałością wpływowych aktywności*. RCI jest inwentarzem badającym trzy pierwsze aspekty za pomocą pytań typu: „W CIĄGU OSTATNIEGO TYGODNIA. Ile przeciętnie czasu spędzał Pan/Pani TYLKO z tą osobą RANKAMI (czyli między obudzeniem się a południem) ___ godzin/y, ___ minut/y”.

W odpowiedzi na RCI powstała Skala Zawierania Drugiego w Sobie (*Inclusion of Other in the Self Scale – IOS*) (Aron i in., 1992). Założeniem autorów było umożliwienie zbadania bliskości w sposób mniej obciążający czasowo i mniej uwarunkowany kulturowo, niż ma to miejsce w przypadku RCI. W tym przypadku badani proszeni są o wybranie spośród siedmiu obrazków jednego, najlepiej oddającego ich związek z drugą osobą. Każdy z tych obrazków przedstawia dwa nachodzące na siebie koła. Na każdym z kolejnych obrazków przestrzeń wspólna dla obydwu kół ulega zwiększeniu. Według autorów kolejne stopnie „zawierania drugiej osoby w sobie” wiążą się z wyższym poziomem *bliskości*.

Z analiz przeprowadzonych przez autorów skali wynika, że narzędzie to pozwala na badanie jednocześnie dwu czynników będących składowymi *bliskości*: odczuwania bliskości i zachowywania się w sposób budujący bliskość. Wcześniej wykorzystywane narzędzia ujmowały tylko pojedyncze czynniki: odczuwanie – na przykład Skala Intymności Sternberga; zachowanie – RCI Berscheid.

BADANIA WŁASNE

Pytania badawcze

W badaniach podjęto próbę zaobserwowania rozwoju autonomii emocjonalnej od 15. do 20. roku życia oraz prześledzenia zmian w zakresie rozumienia i doświadczania bliskości. Celem przeprowadzonych badań było także uchwycenie relacji pomiędzy tymi dwiema zmiennymi, a zatem przyjrzenie się, w jaki sposób wspomniane wcześniej „wyswobodzenie się

z dziecięcych więzi przywiązaniowych” wiąże się z wchodzeniem w bliskie związki poza rodziną.

Postawiono trzy główne pytania:

1. Czy między 15. a 20. rokiem życia można zaobserwować zmianę w zakresie autonomii emocjonalnej?
2. Czy między 15. a 20. rokiem życia można zaobserwować zmianę w zakresie doświadczania bliskości? Z czym utożsamiana jest przez młodzież bliskość?
3. Czy występuje związek między autonomią emocjonalną a doświadczaniem bliskości?

Osoby badane

W badaniach uczestniczyły 73 osoby (49 dziewcząt i 24 chłopców) – uczniowie krakowskich gimnazjów i szkół średnich w wieku od 15. do 20. roku życia ($M = 17,7$; $SD = 1,23$). Badania miały charakter anonimowy, uczestnicy proszeni byli jedynie o podanie wieku i płci.

Metody badawcze

W badaniu wykorzystano Skalę Autonomii Emocjonalnej (EAS) oraz Skalę Zawierania Drugiego w Sobie (IOS).

EAS składa się z 20 pozycji, oryginalnie odnoszących się do opisanych wyżej 4 (w propozycji Steinberga i Silverberga) lub 2/6 (w propozycji Beyersa i in.) podskal. Badani byli proszeni o wybranie odpowiedzi w ramach siedmiostopniowej skali likertowskiej (1 – zdecydowanie się nie zgadzam, 7 – zdecydowanie się zgadzam).

Przykłady pytań:

Skala deidealizacji: *Moi rodzice i ja zgadzamy się we wszystkim.*

Skala niezależności: *Gdy mam jakiś problem, od razu idę z nim do rodziców (nie próbując go rozwiązać samodzielnie).*

Skala spostrzegania rodziców jako osoby: *Gdybym zobaczył moich rodziców na przyjęciu, mogłoby mnie zaskoczyć ich zachowanie.*

Skala indywidualności: *Są takie rzeczy, których rodzice o mnie nie wiedzą.*

W przypadku części pytań zastosowano odwrotny klucz oceniania. Niższe wyniki w całości skali oznaczają **wyższy** poziom autonomii emocjonalnej.

IOS (oryginalna wersja IOS znajduje się w Aneksie) jest narzędziem składającym się z jednej pozycji (badani wybierają spośród przedstawionych propozycji jedną, najlepiej oddającą „ich związek z drugą [najbliższą] osobą”). Dodatkowo badani byli proszeni o określenie, kim jest wybrana przez nich „druga osoba” (wiek, płeć, długość znajomości, rodzaj związku, na przykład członek rodziny, przyjaciel, partner romantyczny). Podobnie jak w przypadku weryfikacji trafności Skali IOS przez jej autorów, tak i tutaj badani proszeni byli o doprecyzowanie, co oznaczają dla nich wybrane dwa nachodzące na siebie koła.

WYNIKI

1. Autonomia emocjonalna

Wskaźnik autonomii emocjonalnej a wiek

Pierwsze ze stawianych pytań dotyczyło związku wieku z ogólnym wskaźnikiem autonomii. Średnia wskaźnika autonomii dla wszystkich grup wiekowych wynosiła 3,74. Średnie dla poszczególnych grup wiekowych zostały przedstawione na wykresie 1. Choć między sąsiadującymi z sobą grupami wiekowymi (np. grupą 17- i 18-latków) zaobserwowano nieznaczny wzrost wartości średniej, we wszystkich badanych grupach wiekowych odnotowano słabą, lecz istotną statystycznie negatywną korelację między wiekiem a ogólnym wskaźnikiem auto-

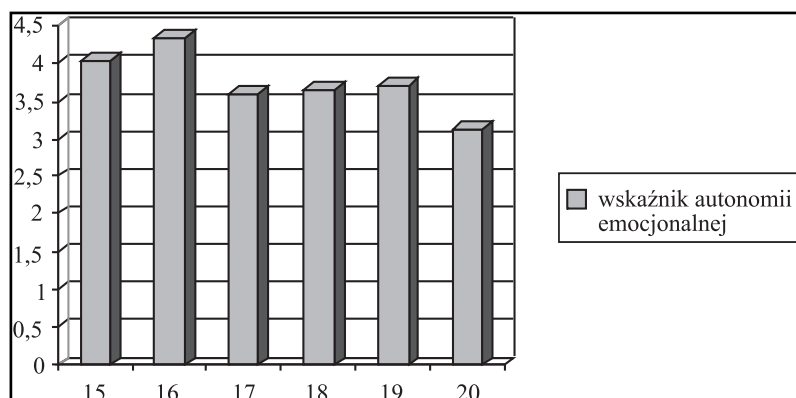
nomii ($-0,31; p < 0,05$). Wynik ten wskazuje na sukcesywny wzrost autonomii emocjonalnej w badanym przedziale wiekowym.

Czynniki Skali EAS a wiek

Średnie dla poszczególnych czynników wyróżnionych przez Steinberga i Silverberga, wraz z odchyleniami standardowymi, zostały przedstawione w tabeli 1. Najwyższa średnia (oraz najmniejsze odchylenie standardowe) została zaobserwowana w przypadku czynnika związanego ze spostrzeganiem *rodziców jako osoby*. Najniższa średnia była średnią dla skali *niezależności*. Wszystkie czynniki korelowały z wiekiem negatywnie, istotne statystycznie korelacje zaobserwowano między dwoma pierwszymi czynnikami: *deidealizacją* ($-0,32; p < 0,05$) i *niezależnością* ($-0,30; p < 0,05$) a wiekiem. Najslabsza korelacja dotyczyła czynnika związanego ze spostrzeganiem *rodziców jako osoby* ($-0,04$, n.i.), co może

Tabela 1. Średnie i odchylenia standardowe dla czynników Skali EAS (wyróżnionych przez Steinberga i Silverberga)

	Średnia	Odchylenie standardowe
deidealizacja	3,35	1,02
niezależność	3,03	0,82
rodzice jako osoby	4,77	0,71
indywiduacja	3,47	1,03

Wykres 1. Średnie wartości wskaźnika autonomii emocjonalnej dla młodzieży od 15. do 20. roku życia

wskazywać na brak różnic wiekowych w tym względzie. Wyniki te mogą pokazywać stopniowo wzrastającą skłonność do uniezależniania się od nieomyślnej dotąd opinii rodziców. Brak istotnych zmian w zakresie spostrzegania rodziców jako osoby sugeruje jednak niezdolność do przyjęcia perspektywy partnerskiej w relacji z rodzicami.

Niezależnie od powyższego, warto również przyjrzeć się dwu głównym czynnikom wyodrębnionym w Skali EAS przez Beyersa i in. Czynniki te, czyli *separacja* i *oderwanie*, wydają się pozostawać w nieco odmiennych relacjach z wiekiem. O ile zatem *separacja* istotnie negatywnie koreluje z wiekiem ($-0,34$; $p < 0,05$), o tyle *oderwanie* koreluje z wiekiem również negatywnie, lecz nieistotnie statystycznie. Dla wszystkich grup wiekowych średnie wskaźnika *separacji* wynoszą $M = 2,72$ ($SD = 0,85$), zaś wskaźnika *oderwania* $M = 4,76$ ($SD = 0,6$). Proces zdobywania autonomii emocjonalnej wiąże się zatem z pozytywnym wymiarem separacji, oderwanie się zaś jest czynnikiem w mniejszym stopniu podatnym na zmianę. Niemal dwukrotnie wyższa wartość średnia wskaźnika oderwania wskazuje jednak na kluczowe słabości w zakresie rozwoju autonomii emocjonalnej w drugiej fazie dorastania.

2. Bliskość

Twórcy IOS pragnęli stworzyć skalę, która w szybki i nieabsorbujący sposób badałaby bliskość, zastanawiali się, czy stworzona me-

toda służy pomiarowi właśnie tego fenomenu. Dlatego też weryfikując jej trafność, prosili badanych o określenie, co subiektywnie symbolizują nachodzące na siebie koła, czy założone bliskościowe doświadczenie „zawierania drugiej osoby w sobie” nie jest w rzeczywistości utożsamiane z doświadczeniem innego rodzaju (np. odczuciem bycia „pochłanianym” przez drugą osobę lub związek). Badania pokazały, iż przedstawione na obrazku relacje między dwoma kołami dla większości osób badanych wiązały się z symbolicznym przedstawieniem pozytywnego doświadczenia bliskości i wzajemności; w niewielu przypadkach zaś z doświadczeniem chorobliwej symbiozy czy zaniku poczucia własnej tożsamości (Aron i in., 1992).

Rozumienie bliskości

W przedstawianym w niniejszym artykule badaniu poproszono jego uczestników o wytłumaczenie, jak rozumieją symbolicznie przedstawioną relację. 73 badane osoby wygenerowały 133 interpretacje. Propozycje powtarzające się istotnie często przedstawiono w tabeli 2. Najczęściej generowaną propozycją była sugestia, że relacja przedstawiona przy użyciu dwóch nachodzących na siebie okręgów jest relacją bliskości – a zatem badanym udało się przedstawić interpretację w pełni pokrywającą się z intencjami autorów. Poza przedstawionymi w tabeli dwu- lub jednokrotnie pojawiały się: zależność, akceptacja, ingerencja, wzajemny wpływ na siebie, pozytywne uzależnienie,

Tabela 2. Interpretacje znaczenia symbolicznych relacji przedstawionych w skali IOS

	Ilość wypowiedzi	Procent osób (N = 73)	Procent wypowiedzi (N = 133)
bliskość	17	23	13
wspólnota	13	18	10
stopień relacji	13	18	10
zrozumienie	12	16	9
wzajemna znajomość	8	10	6
zaufanie	7	9	5
zażyłość	6	8	4
jakość kontaktów	6	8	4
przywiązanie	5	6	3
jedność	5	6	3

przyjaźń, miłość, szacunek, troska, sympatia, przenikanie osobowości, lojalność, wspólnie spędzany czas, umiejętność komunikacji, otwartość, częste przebywanie razem, mówienie sobie o wszystkim, przenikanie się, współodczuwanie, brak egoizmu, oddanie się, komplementarność, poufność.

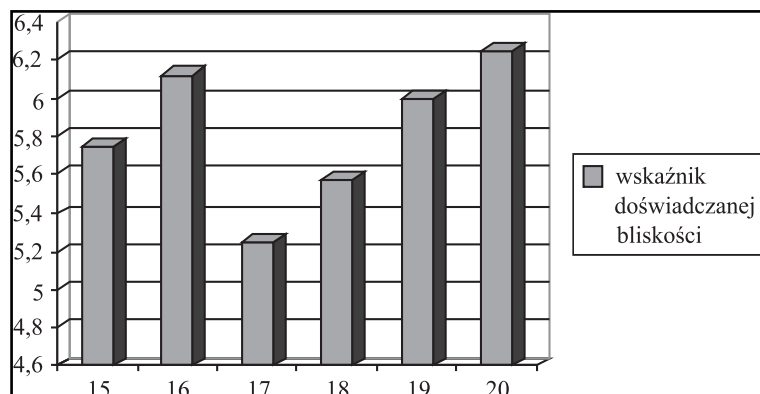
Jedynie dwie osoby przedstawiły zdecydowanie negatywną (ingerencja i zależność) interpretację. W pozostałych przypadkach dwa nachodzące na siebie koła symbolizowały pozytywne, ściśle związane z indywidualnym spostrzeganiem bliskości, charakterystyki (związane zarówno z zachowaniami budującymi bliskość, jak i z jej odczuwaniem).

Niemal wszystkie osoby badane interpretowały przedstawione zadanie całościowo, szczególnie ciekawe wydają się jednak te wypowiedzi, które próbują uchwycić stopniowość czy kontinuum bliskości. 18-letnia dziewczyna pisze: „Jeden – każda z osób ma własne życie i nie ingeruje w sprawy drugiej; dwa – osoby wzajemnie się wspierają i mogą na siebie liczyć, ale oprócz tego każda ma własny krąg znajomych i własne sprawy; trzy – osoby mają trochę wspólnych cech i mogą na siebie liczyć, gdy to potrzebne; nadal jednak każda z nich ma inne towarzystwo; cztery – osoby zawsze i w każdej niemal sytuacji mogą liczyć na siebie wzajemnie, są dobrymi przyjaciółmi, mówią sobie o wielu rzeczach; pięć – osoby są dla siebie jak kochające się rodzeństwo; sześć – osoby wzajemnie się uzupełniają i spędzają mnóstwo czasu w swoim

towarzystwie, są najlepszymi przyjaciółmi, właściwie nie mają przed sobą sekretów; siedem – osoby są od siebie wręcz uzależnione, nie potrafią żyć bez siebie, w skrajnych przypadkach nie widzą nikogo poza sobą nawzajem”. Interpretacja taka wpisuje się w nurt rozważań pokazujących wielowymiarowe oblicza pozytywnych relacji międzyludzkich. Ambiwalencja w ocenie przywiązania (Doi, 1992) czy intymności (Giddens, 2006) wiąże się również z podkreśleniem zagrożenia wzajemnym uzależnieniem.

Doświadczenie bliskości

W badaniu nie stwierdzono istotnego statystycznie związku doświadczenia bliskości z wiekiem. Średni wynik uzyskiwany przez całą badaną próbę: $M = 5,7$; $SD = 1,41$. Średnie dla poszczególnych grup wiekowych przedstawiono na wykresie 2. Brak prostoliniowego związku między wiekiem a doświadczeniem bliskości nie oznacza, że cała przebadana grupa ma jednorodny charakter. W szczególnie interesujący sposób zaznacza się „kryzys” bliskości obserwowany w grupie 17-latków i stopniowy wzrost następujący po tym okresie. Wynik ten wymaga bardziej szczegółowych analiz, sugeruje jednak z pewnością, że prowadzenie badań nad doświadczeniem bliskości przez młodzież w drugiej fazie dorastania powinno uwzględniać fakt, że zmiany w tym obszarze mogą zachodzić nawet w stosunkowo krótkiej perspektywie czasowej.

Wykres 2. Średnie wartości wskaźnika doświadczanej bliskości dla młodzieży od 15. do 20. roku życia

3. Bliskość i autonomia

Badanie relacji między bliskością i autonomią, za pomocą wykorzystanych narzędzi, nie wykazało istotnego powiązania między tymi dwiema zmiennymi. Jedyną istotną statystycznie korelacją była ta pomiędzy czynnikiem spostrzegania *rodziców jako osoby* a wskaźnikiem bliskości (0,24; $p < 0,05$). Wydaje się zatem, że brak gotowości do spostrzegania rodziców w partnerski sposób jest czynnikiem, jeśli nie wspierającym, to przynajmniej korespondującym z doświadczaniem bliskości. Co zaskakujące, „naiwność” w relacji z rodzicami wydaje się w pewnym stopniu sprzyjać budowaniu bliskich relacji. Brak związku między pozostałymi wskaźnikami autonomii i bliskością wydaje się niezwykle interesujący, sugerując, że procesy konstruowania siebie w tych dwóch obszarach toczą się dwoma odrębnymi rytмами.

WNIOSKI

Analiza relacjonowanych badań pozwala na przedstawienie następujących wniosków:

1. Prowadzone dotąd badania nad wzrostem autonomii emocjonalnej wraz z wiekiem pokazywały, iż wzrost ten najintensywniej dokonuje się w okresie wczesnej adolescencji. Przeprowadzone przeze mnie badania pokazują, że stopniowy wzrost autonomii emocjonalnej można zaobserwować także w późniejszym okresie (między 15. a 20. rokiem życia).
2. Analizując uzyskane wyniki, można dostrzec stopniowe zdobywanie przez dorastającego własnej niezależności, podczas gdy występuje widoczna trudność w przyznawaniu przez adolescenta niezależności rodzicom, obserwowalna na podobnym poziomie we wszystkich badanych grupach wiekowych.
3. Można także zaobserwować, że w badanej próbie wraz z wiekiem zwiększają się te charakterystyki autonomii emocjonalnej (*deidealizacja, niezależność, nienaśladowanie i prywatność*), które autorzy wiążą z pozytywnie ocenianą *separacją*, podczas gdy charakterystyki wiążące się z negatywnie ocenianym *oderwaniem* (*doświadczane ignorowanie, brak zaufania i doświadczana*

na alienacja) nie zmieniają się znacząco wraz z wiekiem i pozostają na znacząco niższym poziomie.

4. W interesujący sposób kształtuje się krzywa obrazująca zmiany wraz z wiekiem w doświadczaniu bliskości. 17. rok życia wydaje się krytycznym momentem dla jej doświadczania. Przeprowadzone badania niestety nie pokazują, z czym ów „kryzys” mógłby się wiązać (czy z czego wynikać).
5. Wraz z wiekiem, co może nie jest szczególnie zaskakujące, wzrasta także różnica wieku między osobami badanymi a tymi wybieranymi przez nie jako „najbliższe” (starsi adolescenty chętniej spotykają się ze starszymi od siebie osobami), częściej też wybierane są osoby płci przeciwnej. Jak wspomniano, okres dorastania jest czasem wyswobodzenia się z więzi ze „zinternalizowanym obiektem miłości” po to, by móc się zaangażować w relacje miłości poza rodziną, stąd też fakt, iż w całym badaniu jedynie dwie osoby wskazały na matkę jako najbliższą osobę, nie wydaje się szczególnie szokujący. Obserwacja taka może stanowić jednak przyczynek do rozważań nad zmianami relacji rodzic – dziecko w okresie dorastania.
6. Trudny do interpretacji wydaje się zaobserwowany związek między pojedynczym czynnikiem autonomii, jakim jest spostrzeganie *rodziców jako osoby*, a wskaźnikami doświadczanej bliskości. Wynik taki może zachęcać także do głębszych refleksji nad specyfiką tego czynnika. Umiejętność spojrzenia na rodzica jak na partnera, jak twierdzi Prager (1995), pojawia się dopiero w chwili, gdy samemu zostaje się rodzicem.

OGÓLNA DYSKUSJA

Autonomia, jak podaje *Słownik terapii rodzin*, „wiąże się w przypadku jednostki i rodziny ze zdolnością do utrzymania pewnych granic, to jest z umiejętnością rozróżniania między tym, co wewnętrzne, a tym, co zewnętrzne” (Simon, Stierlin, 1998, s. 27). Najbardziej widocznym i zarazem najciekawszym z perspektywy prowadzenia kolejnych badań zjawiskiem nie jest

problem młodzieży związany z właściwą diagnozą tego, „co wewnętrzne”: ze spostrzeganiem własnego usamodzielniania się, z ocenianiem siebie jako dorosłego partnera interakcji. Problemem jest spojrzenie na stopniowo przesuwających się „na zewnątrz” rodziców. Być może zatem kłopot dorastającego z ustaleniem odpowiedniego statusu relacji z rodzicami nie leży w przyznaniu sobie zdolności do partnerstwa, lecz w pozwoleniu na nie rodzicom.

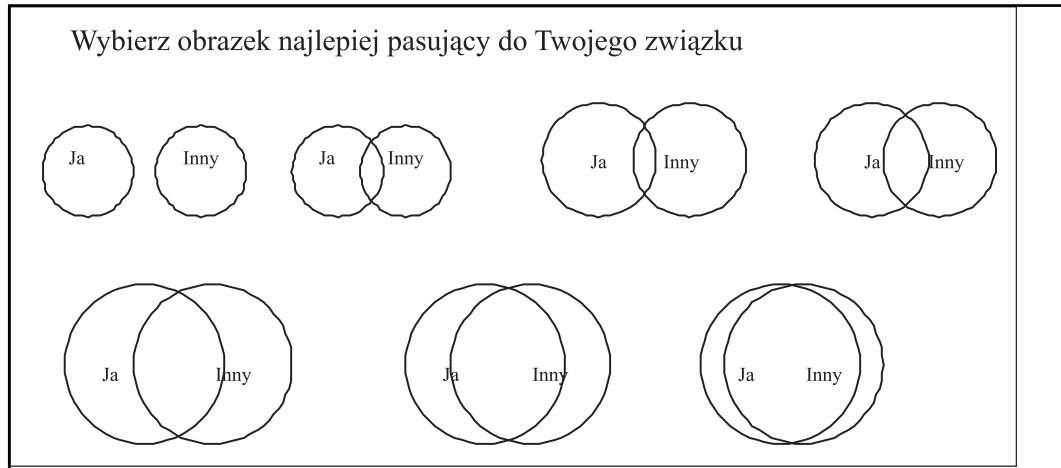
Drugim interesującym zjawiskiem jest „kryzys” 17-latką w zakresie doświadczania bliskości. Być może jest to właśnie okres przejściowy, w którym bliskość doświadczana w rodzinie przekształca się w pożądaną „umiarkowaną zażyłość” (Fajkowska-Stanik, 1999), bliskość zaś budowana w relacjach poza rodziną nie zapełnia jeszcze powstałej luki.

Na uwagę zasługują wykorzystane w badaniu narzędzia, a zwłaszcza prosta w użyciu i odporna na oddziaływanie czynników kulturowych skala IOS. Interesującym jej wariantem wydaje się propozycja, w której osoba badana samodzielnie wskazuje przy użyciu dwóch luźnych, wyciętych z papieru kółek stopień bliskości relacji z wybranymi osobami. Wariant taki może być wykorzystywany już w badaniach dzieci, począwszy od wczesnego wieku szkolnego. Bezcennym źródłem informacji stają się w tym przypadku dodatkowe komentarze, które wygłasza w trakcie manipulowania dostarczonym materiałem osoba badana. Skala IOS zdecydowanie powinna się znaleźć w zestawie narzędzi wykorzystywanych przez badaczy polskich, w tym także badaczy rozwojowych.

BIBLIOGRAFIA

- Aron A., Aron E.N., Smollan D. (1992), Inclusion of Other in the Self Scale and the structure of interpersonal closeness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 596–612.
- Berscheid E., Snyder M., Omoto A.M. (1989), The Relationship Closeness Inventory: Assessing the closeness of interpersonal relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 792–807.
- Beyers W., Goossens L., van Calster B., Duriez B. (2005), An Alternative Substantive Factor Structure of the Emotional Autonomy Scale. *European Journal of Psychological Assessment*, 21, 147–155.
- Blos P. (1979), *The adolescent passage*. New York: International Universities Press.
- Doi T. (1992), On the Concept of Amae. *Infant Mental Health Journal*, 13, 7–11.
- Fajkowska-Stanik M. (1999), Polska adaptacja Skali Rodziny Pochodzenia. *Przeгляд Psychologiczny*, 42(3), 51–67.
- Giddens A. (2006), *Przemiany intymności. Seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kelley H.H., Berscheid E., Christensen A., Harvey J.H., Huston T.L., Levinger G., McClintock E., Peplau L.A., Peterson D.R. (1983), Analyzing close relationships [w:] H.H. Kelley, E. Berscheid, A. Christensen, J.H. Harvey, T.L. Huston, G. Levinger, E. McClintock, L.S. Peplau, D.R. Peterson (red.), *Close relationships*. New York: Free.
- Łączyńska A., Schier K. (2001), Proces separacji – indywidualizacji w okresie dorastania chorych na astmę oskrzelową. *Nowiny Psychologiczne*, 2, 5–26.
- Mashek D.J., Aron A.P. (2004), *Handbook of Closeness and Intimacy*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Prager K.J. (1995). *The Psychology of Intimacy*. New York, London: The Guilford Press.
- Simon F.B., Stierlin H. (1998), *Słownik terapii rodzin*. Gdańsk: GWP.
- Steinberg L., Silverberg S.B. (1986), The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*, 57, 841–851.

ANEKS

Rysunek 1. Skala Zawierania Drugiego w Sobie (na podstawie: Aron i in., 1992)